פרק ראשון - סוכה

מִשְׁנָה. סוּכָּה שֶׁהִיא גְּבוֹהָה לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה פְּסוּלָה - שחלל הסוכה גבוה יותר מעשרים אמה, אולם אם חלל הסוכה בגובה עשרים אמה, אף שהסכך עצמו מונח למעלה מעשרים אמה, הסוכה כשרה (דעת רבא בעירובין ג, ב). ומטעם זה נקטה המשנה לשון 'גבוהה למעלה מעשרים' ולא 'גבוהה מעשרים', שכן 'סוכה' האמורה כאן הכוונה לסכך, והסכך כשר גם אם הוא גבוה מעשרים, דהיינו שהוא מונח על גבי חלל בגובה עשרים אמה בדיוק, ורק אם הוא גבוה 'למעלה מעשרים', דהיינו שהחלל שתחתיו גבוה יותר מעשרים, הסוכה פסולה (ריטב"א; ר"ן).

וְשֶׁחַמָּתָהּ מְרוּבָּה מִצִּלָּתָהּ פְּסוּלָה, שהחמה מרובה מהצל שבקרקע הסוכה, והצל בטל בחמה ונחשב כאילו אינו, ונמצא שאין הסכך מצל, והרי על שם הסכך המצל קרויה 'סוכה' (רש"י, ע"פ הר"ן וקהלות יעקב א, א). ואף שהצל ניכר לעצמו, ו'דבר הניכר' אינו בטל ברוב, כיון שאין בו ממש אינו נחשב 'דבר הניכר' (מהר"ץ חיות; שפת אמת). ויש שכתב, ש'דבר הניכר' הוא חיסרון דוקא לענין דין 'ביטול ברוב', שכיון שהוא ניכר אין כאן תערובת, אבל דין 'רובו ככולו' נאמר גם ב'דבר הניכר', וכשדנים על 'דבר אחד' מהו, דנים מדין 'רובו ככולו' [ורק בתערובת דברים נפרדים דנים מדין 'ביטול ברוב'], וכשאנו דנים על הסוכה האם נחשב שיש לה סכך המצל, דנים מדין 'רובו ככולו', וכשיש חמה ברובה אומרים 'רובו ככולו', ונחשב שאין לה סכך המצל (קהלות יעקב א, ב). ויש שפירש, שאין כוונת המשנה לצל שבקרקע הסוכה, אלא למקום הסכך, שאם האויר שבו מרובה על הסכך, הסוכה פסולה (תוס' להלן כב, ב ד"ה כזוזא, בשם ר"ת. וראה ביאורנו שם).

גְּמָרָא. מַאי שְׁנָא גַּבֵּי סוּכָּה דְּתָנֵי פְּסוּלָה וּמַאי שְׁנָא גַּבֵּי מָבוֹי דְּתָקַנְתָּא - ושאלת הגמ' אינה שגם במבוי ינקוט התנא לשון 'פסול', שהרי אין מצוה להכשיר את המבוי, ורק שאם לא הכשירו אסור לטלטל בו, ואם כן לא שייך לשנות בו לשון 'פסול', אלא שאלת הגמ' היא מדוע לא נקט התנא גם בסוכה לשון 'ימעט' (רא"ה; ריטב"א בשם יש מפרשים). ויש שפירשו, ששאלת הגמ' היא בין על סוכה ובין על מבוי, מדוע לא נקט התנא בשניהם לשון 'ימעט', או לשון פסול, שגם במבוי שייך לשון 'פסול', כלומר שפסול ואסור להשתמש בו (רשב"א עירובין ב, א; ריטב"א כאן בשם יש מפרשים, ובעירובין שם; תוס' רא"ש).

דְּאָמַר קְרָא לְמַעַן יֵדְעוּ דֹּרוֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי וְכוּ' עַד עֶשְׂרִים אַמָּה אָדָם יוֹדֵעַ וְכוּ', ואף שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, שציווה הקב"ה לעשות סוכה כדי שידעו לדורות שבהיותם במדבר הקיפם הקב"ה בענני כבוד, מכל מקום יש לדרוש ממנו גם דין זה (רש"י), משום שהמילים 'למען ידעו דורותיכם' מיותרות, שכן גם אם היה כתוב רק 'בסוכות תשבו כי בסוכות הושבתי', היה מובן שהציווי הוא כדי שידעו הדורות הבאים 'כי בסוכות הושבתי', ומהייתור משמע שכוונת הכתוב היא 'עשה סוכה שישיבתה ניכרת לך' (ר"ן. וראה מהר"ם המבאר מדוע אין ללמוד דין זה מפשוטו של מקרא, שעל ידי שתהיה ישיבתה ניכרת יזכרו שהקיפם בענני כבוד).

לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה אֵין אָדָם יוֹדֵעַ שֵׁדָּר בַּסּוּכָּה מִשּׁוּם דְּלֹא שָׂלְטָא בָּהּ עֵינָא - שאינו רואה את הסכך (רש"י), אלא אם כן מטה את ראשו לאחוריו ונושא את עיניו למעלה, ואין דרך בני אדם לעשות כן (מאירי).

עַד עֶשְׂרִים אַמָּה אָדָם יוֹשֵׁב בְּצֵל סוּכָּה, ואף שבסוכה של שבעה על שבעה טפחים [כשיעור סוכה (ראה להלן ג, א)], אם היא גבוהה עשרים אמה אין אדם יושב בצל הסכך אלא בצל הדפנות, מכל מקום קיבלו חכמים שעד עשרים אמה הסכך ממעט במקצת את חום החמה למי שיושב תחתיו (ר"ן). ויש שפירש [על פי המבואר בגמ' להלן ע"ב בדעת רבי זירא] שאכן סוכה הגבוהה עשרים אמה אינה כשרה אלא אם יש בה ארבע אמות על ארבע אמות, שכן כדי שיהיה אדם יושב בצל סוכה, צריך שהיחס בין גובה הסוכה לרוחבה לא יעלה על אחד לחמשה [ואם כן, סוכה של שבעה על שבעה טפחים, אינה כשרה אלא בגובה של שלשים וחמשה טפחים] (תשב"ץ א, קכו. וראה ביאורנו להלן שם ד"ה כרבי).

לְמַעְלָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה אֵין אָדָם יוֹשֵׁב בְּצֵל סוּכָּה אֶלָּא בְּצֵל דְּפָנוֹת, שמתוך גובהן של הדפנות, צלן מגיע זה לזה (רש"י), וגם אם יוסרו הדפנות, לא יהיה צלו בסוכה אלא בריחוק מקום (רבנו חננאל, וראה ריטב"א). ואף שבכל סוכה אין הסכך מצל תחתיו אלא באמצע היום, כשהשמש בגובה הרקיע, אולם בגבוהה למעלה מעשרים אין הסכך מצל תחתיו אף באמצע היום, כיון שבימי תשרי שבהם חל חג הסוכות, אין השמש הולכת באמצע הרקיע ממש והצל שבסוכה הוא רק מחמת הדפנות (ריטב"א בשם תוס'. וראה שם תי' נוסף, ובמה שנתקשה הערוך לנר בדבריו).

ואף רבי יהודה שמכשיר סוכה שגבוהה מעשרים אמה, ויוצא לשיטתו שאף סוכה שאין בה צל כשרה, מכל מקום מודה שסוכה שחמתה מרובה מצילתה פסולה, ודוקא בסכך למעלה מעשרים מכשיר, הואיל וראוי לעשות צל אם ינמיכו אותו ויהיה גובהו פחות מעשרים, מה שאין כן בסכך שחמתו מרובה מצילתו, שאינו ראוי כלל לעשות צל, ואינו נקרא 'סכך' (ריטב"א כאן, ולעיל במשנה). ויש שפירש, שדוקא בסכך למעלה מעשרים מכשיר רבי יהודה, משום שלדעתו די בכך שיש בסוכה סכך שמצל, אף שאינו מצל תחתיו, מה שאין כן בסוכה שחמתה מרובה מצילתה, שאין הסכך מצל כלל (ר"ן).

הָתָם דַּל עַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם אִיכָּא צַל סוּכָּה, ואם כן מוכח שהטעם שאין צל בסוכה שנעשית בעשתרות קרנים אינו מחמת חיסרון שיש בסכך, שהרי הסוכה כמות שהיא אילו היתה במקום שהחמה זורחת, היה הסכך עושה צל, מה שאין כן בסוכה גבוהה למעלה מעשרים, הסוכה כמות שהיא אין בה צל סכך, ואף אם ינטלו הדפנות לא יהיה צל מחמת הסכך שהרי החמה תבא מהצדדים, ומוכח שהטעם שאין צל בסוכה הוא מחמת חיסרון שיש בסכך (ריטב"א).

ובעושה סוכה תחת תקרת הבית, אי אפשר להכשיר מדין 'דל' תקרת הבית [ולכן פסולה כמבואר במשנה להלן (ט, ב)], משום שבאופן זה נחשב שאין כלל סכך, שסכך תחת תקרה אינו סכך, ורק כשיש שם סכך אלא שיש חיסרון בצל של הסכך שהוא תנאי בסכך, אפשר להכשיר מדין 'דל' עשתרות קרנים (מנחת שלמה).

אָמְרָה תּוֹרָה כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים צֵא מִדִּירַת קֶבַע וְשֵׁב בְּדִירַת עֲרַאי, שמלשון הפסוק משמע שיש לעשות סוכת עראי של שבעה ימים ותו לא, שדיה במחיצות קלות (רש"י), שאילו כוונת הפסוק היתה שמצוה לשבת שבעה ימים בסוכה, היה לו לומר 'תשבו שבעת ימים בסוכות', ומכך שאמר 'בסוכות תשבו שבעת ימים', משמע שתעשו אותה ראויה לישיבה של שבעה ימים ותו לא, דהיינו סוכה של עראי (ריטב"א. וראה יד דוד וערוך לנר).

המשך במילואים עמ' 118